

GYÖRGYI ZOLTÁN

MUNKAERŐ-PIACI ESÉLYEK, MUNKAERŐ-PIACI STRATÉGIÁK¹

Bevezetés

Átfogó statisztikai adatok nem csak azt jelzik, hogy a diplomával rendelkezők viszonylag könnyen el tudnak helyezkedni, s jövedelmük is lényegesen meghaladja a középfokú végzettséggel rendelkezők jövedelmét, hanem azt is, hogy a felsőfokú tanulás hozadéka mind a foglalkoztatottságban, mind a jövedelmeket tekintve nemzetközi összehasonlításban is igen magas Magyarországon.² Mindez nem jelenti azt, hogy a foglalkoztatottságban ne lennének gondok: főként az ezredforduló óta nehezebbé vált a frissdiplomások elhelyezkedése, bár ez nem vezetett tömeges munkanélküliséghez, hanem inkább csak nehezkesebb, s esetleg a végzettséghez kevésbé igazodó elhelyezkedéshez.³ A diplomás munkaerőpiac fokozatos telítődésére utal, hogy a diploma bérhozama fokozatosan csökkent.⁴

A viszonylag kedvező foglalkoztatottsági helyzet ellenére a képzés szerkezetét sok kritika érte már az ezredforduló idején is. A képzési szerkezet kritikussai elsősorban a nemzetközi összehasonlításokra hagyatkozhattak, s hagyatkozhatnak mind a mai napig.⁵ Ezek alapján valóban kimutatható volt a strukturális eltérés a nemzetközi „átlagtól”, ugyanakkor ez az átlag nehezen volt értelmezhető, mivel nem többé-kevésbé tipikus képzési szerkezeten alapultak, hanem egymástól gyökeresen eltérő arányokon, hiszen az egyes országok képzési szerkezete jelentősen eltért egymástól. Ez arra utalt, hogy nem volt, s nincs egyértelmű mérce ebben a tekintetben. Egyrészt a hazainál az esetek jelentős részében magasabb diplomás munkanélküliség miatt, másrészt pedig az egyes nemzeti munkaerőpiacok sajátosságai miatt. A hazai munkaerőpiac jelzései sem egyértelműek. Inkább csak néhány műszaki, esetleg közgazdasági szakterületen beszélhetünk egyértelműen munkaerőhiányról, de egyes esetekben itt is főként minőségi problémákról (keves például az idegen nyelvet jól beszélő mérnök), illetve a munkaerőpiac kereslet-kínálatának, térbeni struktúrájának eltéréséről beszélhetünk (kínálat a centrumokban, kereslet a periférián).⁶ Mindez egyrészt azt jelenti, hogy a képzési struktúra módosítása önmagában aligha jelent megoldást a többnyire lokális munkaerőhiány kezelésére, hiszen ez értelemszerűen a leggyengébb tanulók képzési területek közötti mozgását eredményezi, s a földrajzi háttérű strukturális feszültségekre esetleg jótékony hatással lehet, a minőségi problémákra viszont aligha.

1 A tanulmány szakmai lektora Dr. Fehérvári Anikó (OFI)

2 Education at a glance, 2007. OECD

3 Elsősorban a főiskolai végzettségű munkanélküliek száma növekedett meg: 1998 és 2008 között 8500-ról 18 900-ra, arányuk a munkanélküliek között 2,7%-ról 6,5%-ra nőtt. Az egyetemét végzetteknel ugyanez 3800-ról 6000-re, 1,2%-ról 1,5%-ra emelkedett. Lásd: Laky T. (2005): A magyarországi munkaerőpiac 2005. Foglalkoztatási Hivatal, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest

ill. KSH: stADAT-táblák, 2.1.11.

4 Először csak a frissdiplomások esetében, illetve a főiskolai végzettségűek körében, az évtized végére azonban már az egyetemét végzett felnőtt lakosság egészére nézve is. Lásd: Varga J. (2010): Mennyit ér a diploma a kétezres években Magyarországon? Educatio, 2010/3.

5 Pl. Ladányi A. (2003): A felsőfokú képzettségű szakemberállomány a kilencvenes években. Közgazdasági Szemle, január

6 Szerepi A. (2006): Munkaadók és fejjavaszók a munkaerőpiacról és az oktatási rendszerről. In: Györgyi Z. (szerk.): Diplomával a munkaerőpiacon. Felsőoktatási Kutatóintézet, 2006. Felsőoktatás és munkaerőpiac

A diplomások elhelyezkedésére vonatkozó kedvező statisztikák mögött természetesen sokféle folyamat húzódik meg. Egyes szakterületeken viszonylag könnyű az elhelyezkedés, de e mögött az alacsony bérszínvonal, s ezzel összefüggésben a diplomásoknak a szakmából, vagy az országból való – nem feltétlenül a frissdiplomásokat érintő – elvándorlása is állhat. Más területeken nehezebb az elhelyezkedés, de magasabbak a bérek. Sőt vannak jelei annak is, hogy az elhelyezkedési nehézségek mögött a magasabb bérekre való törekvés is áll,⁷ főként azokon a területeken, amelyeken korábban kiemelkedő jövedelmet lehetett elérni, s amelyet a munkavállalók megtartani igyekeznek. Színesíti a képet, hogy vannak viszonylag jól konvertálható szakterületek, sőt olyanok is, amelyeken sokan már eleve nem akarnak elhelyezkedni, hanem pusztán egy viszonylag könnyen megszerezhető végzettséget elérni.

Hogy összességében van-e túlképzés felsőfokon, s főként, hogy milyen mértékű ez a túlképzés, azt nagyon nehéz megmondani. A globális adatokat tekintve aligha. A diplomával betöltött munkakörök alapján lehet, lehetne erről valamilyen képet alkotni. Történt is erre nézve számítás,⁸ de nagyon nehéz definiálni a diplomát megkövetelő munkaköröket, hiszen egyrészt a munkakörökkel szembeni igény is fokozatosan változik, így korábban középfokú végzettséggel betölthető munkakörök igényelhetnek felsőfokú tudást, másrészt viszont maga a túlképzés is befolyással lehet az elvárt iskolai végzettségre, mivel a végzettségnek szűrő szerepe is van.

A statisztikai adatok kevésbé alkalmasak ugyanakkor arra, hogy a végzettség szakterületétől függően mutassák be a helyzetet, illetve hogy rámutassanak a diplomások immár nagyon jelentős rétegének belső strukturálódására, vagyis arra, hogy az átlagos számok mögött nagyon eltérő sorsok húzódnak meg, s ezeket az eltérő sorsokat társadalmi tényezők is okozhatják. Éppen ezért a kérdőíves vizsgálatok nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy a kereslet-kínálat alakulásáról árnyaltabb képet kapjunk. A frissdiplomások munkaerő-piaci helyzetét feltáró legátfogoobb korábbi vizsgálat, az ún. FIDÉV-vizsgálat sok információval szolgált az érintett fiatalok munkaerő-piaci helyzetéről. Az azóta eltelt időszakban azonban olyan változások történtek, amelyek mindenképpen indokolják az aktuális helyzet leírását, értelmezését. Elég talán két fontos elemet kiemelnünk ebből: ha lassabban is, de folytatódott a felsőoktatás expanziója (1. táblázat), illetve részben emiatt, részben az gazdasági válságjelenségek miatt, átalakult a munkaerőpiac. A felsőoktatás expanziója azonban, mint arra Varga⁹ rámutat, elsősorban a felsőoktatásba belépők esetében érhető tetten, a nagy arányú lemorzsolódás miatt a diplomások arányát tekintve egyre nő az elmaradásunk a mértékadónak számító OECD, vagy európai uniós országoktól.

7 Szerepi A. (2006): Munkaadók és fejevadászok a munkaerőpiacról és az oktatási rendszerről. In: Györgyi Z. (szerk.): Diplomával a munkaerőpiacon. Felsőoktatási Kutatóintézet, 2006. Felsőoktatás és munkaerőpiac

8 Galasi P. (2004): Valóban leértékelődtek a felsőfokú diplomák? A munkahelyi követelmények változása és a felsőfokú végzettségű munkavállalók reallokációja Magyarországon 1994–2002. Budapesti Munkagazdaságtani füzetek 3. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont – BKÁE Emberi Erőforrások Tanszék

9 Varga J. (2010): Mennyit ér a diploma a kétezres években Magyarországon? *Educatio*, 2010/3.

1. táblázat. A hallgatók száma az egyetemi, főiskolai szintű oktatásban ISCED képzési területek szerint*

	1990/91		2000/01		2007/08		változás 2000/01– 2007/08
	fő	%	fő	%	fő	%	(2000/01 = 100%)
összes tagozat							
tanárképzés, oktatástudomány	37 571	36,7	47 386	15,1	36 692	10,2	77,4
művészetek	1 213	1,2	4 617	1,5	6 550	1,8	141,9
humántudományok	1 992	1,9	23 196	7,4	28 491	7,9	122,8
társadalomtudományok	4 381	4,3	29 813	9,5	30 674	8,5	102,9
gazdaság és irányítás	9 471	9,3	66 943	21,4	92 517	25,7	138,2
jog	4 738	4,6	17 612	5,6	17 442	4,9	99,0
természettudományok**	1 647	1,6	5 405	1,7	10 993	3,1	203,4
informatika	2 662	2,6	25 136	8,0	14 728	4,1	58,6
műszaki tudományok	20 223	19,8	29 443	9,4	48 935	13,6	166,2
mezőgazdaság, állategészségügy	5 032	4,9	14 686	4,7	9 679	2,7	65,9
egészségügy, szociális gondoskodás	9 960	9,7	25 256	8,1	32 617	9,1	129,1
szolgáltatás	3 497	3,4	23 745	7,6	30 073	8,4	126,6
összesen	102 387	100,0	313 238	100,0	359 391	100,0	114,7
nappali tagozat							
tanárképzés, oktatástudomány	26 891	35,1	25 990	14,1	19 176	8,4	73,8
művészetek	1 065	1,4	4 094	2,2	5 497	2,4	134,3
humántudományok	1 182	1,5	19 110	10,4	22 675	10,0	118,7
társadalomtudományok	3 170	4,1	20 265	11,0	21 001	9,2	103,6
gazdaság és irányítás	4 755	6,2	25 562	13,9	44 968	19,8	175,9
jog	3 128	4,1	9 158	5,0	9 798	4,3	107,0
természettudományok**	1 617	2,1	5 404	2,9	10 207	4,5	188,9
informatika	1 823	2,4	11 861	6,4	11 082	4,9	93,4
műszaki tudományok	16 685	21,8	23 980	13,0	37 712	16,6	157,3
mezőgazdaság, állategészségügy	4 416	5,8	9 400	5,1	5 978	2,6	63,6
egészségügy, szociális gondoskodás	9 222	12,0	16 690	9,1	22 111	9,7	132,5
szolgáltatás	2 647	3,5	12 557	6,8	16 913	7,4	134,7
összesen	76 601	100,0	184 071	100,0	227 118	100,0	123,4

* Kétszakos, illetve párhuzamos képzésben részt vevő hallgatók első szakjuknál vannak számításba véve.

** Az élő természettudományok, a fizikatudományok, valamint a matematika és statisztika képzési területek együttesen.

Forrás: Statisztikai Tájékoztató – Felsőoktatás, 2003/04 és Felsőoktatási Statisztikai Adatok
(http://db.okm.gov.hu/statisztika/fs07_fm/)

A tanulmány keretei

A tanulmánynak nem az az elsődleges célja, hogy rámutasson azokra a szakterületekre, amelyeken túlképzés¹⁰ van, illetve azokra, amelyeken könnyebb az elhelyezkedés, mert ezek többé-kevésbé ismertek. Sokkal inkább azt tekinti feladatának, hogy feltárja a különböző munkaerő-piaci helyzetű képzési területeken végzettek társadalmi hátterét, illetve az e területeken végzettek első éveinek munkaerő-piaci helyzetét. Ehhez először meg kell vizsgálni az egyes képzési területeken végzettek munkavállalási gyakorlatát, majd ezeket azonosságai alapján csoportosítva tudjuk a vállalt feladatot elvégezni.

A képzési területek tekintetében alkalmazkodtunk az oktatásstatisztikában bevett kategóriákhoz.¹¹ E szakterületeket soroltuk be munkaerő-piaci helyzetük (egész pontosan: a kérdezettek munkaerő-piaci helyzete) alapján külön kategóriákba, amelyeket a következőkben – miután alapvetően munkaerő-piaci összefüggéseket érintünk – munkaerő-piaci szektoroknak nevezünk.

A besoroláshoz a kérdezettek objektív, vagyis tényleges munkaerő-piaci helyzetére vonatkozó, illetve percepcionális, vagyis munkaerő-piaci helyzetük megítélésére vonatkozó változókat egyaránt figyelembe vettünk. Elsősorban az adott képzési területen maradásra, illetve annak elhagyására utaló információkat dolgoztunk fel. Ezek az információk természetesen csak akkor utalnak egy-egy képzési terület munkaerő-piaci helyzetére, ha a hallgatók túlnyomó többsége számára az adott képzési terület munkaerőpiacán való elhelyezkedés legalább alternatívaként megjelenik a tanulmányok befejezésekor, hiszen az adott képzési terület munkaerő-piaci helyzetére vonatkozó következtetés csak akkor állja meg helyét, ha feltételezzük, hogy a pályaelhagyás valóban munkaerő-piaci következmény. Adatainkból a végzettek ezirányú szándékait pontosan nem ismerjük ugyan, azt viszont tudjuk, hogy vannak olyan hallgatók, akik már eleve nem akarnak elhelyezkedni a tanult területen. A pályán maradás viszonylag magas arányai ennek ellenére azt jelzik, hogy azért a pályaelhagyás igénye nem általános. A végzettek 45%-ának teljes mértékben, további 24%-ának pedig nagymértékben illeszkedik jelenlegi munkaköre a végzettségéhez, s ugyanerre utal, hogy – saját megítélésük szerint – az első elhelyezkedésüknél 56, illetve 15%-ban (nagymértékben ill. közepesen) játszott szerepet a végzett szak. A kettőt összességében vizsgálva pedig 82%-ot kapunk, vagyis a végzettek legalább négyötöde legalább az egyik szempont szerint ragaszkodott a szakterülethez. (2. táblázat) Ez a ragaszkodás a fennmaradó 20% esetében sem zárható ki, mert – mint a későbbiekben kiderül – a pályaelhagyók egyes rétegeinek szakterületváltása mögött erős kényszerek húzódnak meg.

¹⁰ Túlképzésnek tekintjük, ha egy adott szakterületen sok a pályaelhagyó.

¹¹ Agrár, bölcsészettudomány, gazdaságtudományok, informatika, jogi és igazgatási, műszaki, orvos- és egészségügy, pedagógusképzés, társadalomtudomány, természettudomány.

2. táblázat. A pályaváltás nyomai – Az adott szak szerepe az utolsó munkahelyéhez való hozzájutásban, illetve munkájának kapcsolat a végzett szakkkal?

Milyen mértékben kapcsolódik a szak a munkájához?	szerep a munkahelyhez való hozzájutásban:	egyáltalán nem volt	kicsi	közepes	nagy	összesen
nincs válasz	fő %	1 0,0%	0 0,0%	1 0,0%	6 0,1%	8 0,2%
egyáltalán nem	fő %	37 9,0%	7 1,8%	5 1,2%	8 2,0%	58 14,1%
kismértékben	fő %	203 4,9%	106 2,5%	206 4,9%	175 4,2%	690 16,5%
nagymértékben	fő %	133 3,2%	50 1,2%	234 5,6%	579 13,9%	996 23,8%
nagyon nagy mértékben	fő %	213 5,1%	43 1,0%	151 3,6%	1490 35,7%	1897 45,4%
összesen	fő %	928 22,2%	275 6,6%	644 15,4%	2332 55,8%	4179 100,0%

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

Ahhoz, hogy az egyes képzési területek munkaerő-piaci lehetőségeit megítélhessük, öt szempont szerint vizsgáltuk meg az egyes területeket a végzettek munkavállalására és továbbtanulására vonatkozó információk alapján. Ezek közé két percepcionális változó került (első, illetve jelenlegi munkája mennyire kapcsolódik a diploma szakterületéhez¹²), egy az „eredeti” képzési területhez képest új területen szerzett felsőfokú végzettséget szerzők arányára vonatkozik, két további pedig az elhelyezkedési nehézségekre utal (volt-e munkanélküli, illetve legalább négy hónapig tartott az első elhelyezkedés¹³).

Ennek alapján azokat a képzési területeket soroltuk a különböző, az átlagtól eltérő kategóriákba, amelyekre az alábbi öt elhelyezkedési nehézségre, illetve könnyű elhelyezkedésre vonatkozó jellemző közül legalább három egy adott irányt jelez (s a maradék pedig nem jelez ellentétes irányt). A jellemzők:

- az első munkahelyük szakterülete a tanult szakhoz képest kiemelkedően magas mértékben nem kapcsolódik, illetve teljes mértékben kapcsolódik;
- a jelenlegi munkahelyük szakterülete a tanult szakhoz képest kiemelkedően magas mértékben nem kapcsolódik, illetve teljes mértékben kapcsolódik;
- az államvizsga megszerzése után legalább négy hónapot igénybe vevő elhelyezkedés kiemelkedően magas, illetve alacsony arányú;
- a végzettség megszerzése óta eltelt időszakban a munkanélkülivé válás kiemelkedően magas ill. alacsony arányú;
- az eredetitől eltérő szakterületen szerzett újabb felsőfokú végzettség jelentős, illetve alacsony arányú.

12 A kérdezettek természetesen nem a felmérés nagy képzési területeiben gondolkodtak, így nem csak a képzési területek közötti mozgások jelennek meg ebben, hanem az egyes képzési területeken belüliek is.

13 A négy hónapot, mint határvonalat egyrészt három hónapos nyári szünet torzító hatása miatt húztuk meg, másrészt a statisztikák azt mutatják, hogy a frissen végzetek általában három hónap után, vagyis szeptemberben jelennek meg munkanélküliként, vagyis az első néhány hónap még átmeneti időszaknak tekinthető.

A fent leírtak alapján a képzési területek négy csoportja (munkaerő-piaci szektor) rajzolódott ki:

- **kedvező** elhelyezkedést biztosító képzési területek: orvos- és egészségtudomány, illetve jogi és igazgatási
- **átlagos** területek: gazdaságtudományok terület, műszaki terület, informatika;
- **nehéz és könnyű** elhelyezkedést egyaránt lehetővé tevő terület (pedagógusképzés),¹⁴ a továbbiakban: *vegyes munkaerő-piaci szektor*;
- a munkaerőpiacon **nehezen használható** (a továbbiakban: *kedvezőtlen*) területek: agrár, bölcsészettudomány, társadalomtudomány, természettudomány.

A fenti munkaerő-piaci szektorok nem mutatják részleteiben a munkaerő-piaci helyzetet. Nagyon nehezen lehet például szétválasztani a „nem lehet” vagy a „nem érdemes” típusú okokat az elhelyezkedési nehézségeket jelző szektorokban, illetve a jó helyzetet tükrözőknél sem lehet tudni, hogy milyen mértékben játszik szerepet a kedvezőnek látszó helyzetben a pályától való, vagy a külföldre történő menekülés. Vagyis a kialakult helyzetnek a munkafeltételek, a karrierlehetőségek, a bérviszonyok is okozói lehetnek, s mint majd látni fogjuk ténylegesen is szerepet játszanak. A fenti négy szektort munkakategóriaként értelmezzük, olyan kategóriaként, amely révén a diplomások munkaerő-piaci stratégiáiról a korábbinál árnyaltabb képet tudunk adni.

Az egyes munkaerő-piaci szektorok néhány átfogó jellemzője

A következőkben a négy szektor munkaerő-piaci helyzetét igyekszünk részletesebben bemutatni, elsősorban egymáshoz való viszonyuk alapján, abból a szempontból, hogy milyen jövedelem- és karrierlehetőséget nyújtanak a hozzájuk sorolt képzési területeken végzeteknek, illetve hogy a végzetek mennyire elégedettek munkaerő-piaci helyzetükkel. A következő pontban azután az egyes szektorokat részletesen elemezzük, a lehetőségek függvényében feltárva rekrutációs bázisukat, a végzetek munkaerő-piaci lehetőségeit, stratégiáit, s mindezt valamelyest már a szektorok belső struktúrájára (képzési terület, képzési szint) tekintettel is.

Az egyik kulcskérdés, hogy mely szektorokban milyen jövedelmet, illetve milyen karriert lehet elérni. Az adatok azt jelzik, hogy a **legmagasabb jövedelem az átlagos munkaerő-piaci helyzetű szektorban figyelhető meg**. Felvetődik, hogy az elhelyezkedési nehézségek talán éppen ebből adódnak, hiszen a viszonylag kedvező jövedelmek miatt sokan szeretnének itt maradni, s esetleg más, a szektorhoz nem sorolt képzési területekről is érkeznek versenytársak. **A kedvező munkaerő-piaci helyzetű szektorban ennél érzékelhetően, több mint 10%-kal alacsonyabb a kereset**, de ugyanennyivel meghaladja a kedvezőtlennek nevezett csoportot. Természetesen nem hagyható figyelmen kívül, hogy az ide besorolt orvosi és jogi pálya hosszabb távon – a megfelelő szakvizsgák letétele után – a jövedelmek felzárkózását jelentheti. A legalacsonyabb a kereset a pedagógusok szektorában. Itt azonban nem csak az elhelyezkedési lehetőségeket tekintve van nagy belső különbség, hanem a jövedelmet tekintve is: itt a legnagyobb a jövedelmekben a szórás. Tekintettel arra, hogy pedagógusként a közszférában elhelyezkedők bére között nem lehet jelentős különbség a közalkalmazotti bértábla alapján számított bérek következtében, a jelentős szórást csak a pályaváltók bérjövödelmének szórásával magyarázhatjuk.¹⁵

¹⁴ Itt a kedvező és a kedvezőtlen helyzetre utaló jeleket egyaránt találunk.

¹⁵ E helyütt utalnunk kell arra, hogy nem csak az adatok alapján kimutatható pályaváltók játszhatnak ebben szerepet, hanem azok is, akik nem pedagógusként, de azt érintő szakterületeken, a magánszférában, vagy a közszférában más területein – például – köz-tisztviselőként dolgoznak, ily módon nem a közalkalmazotti bértábla szerint kapják fizetésüket. S ugyancsak a nagy szóródás okozója lehet a másodállásból, vagy egyéb melléktevékenységből származó jövedelem.

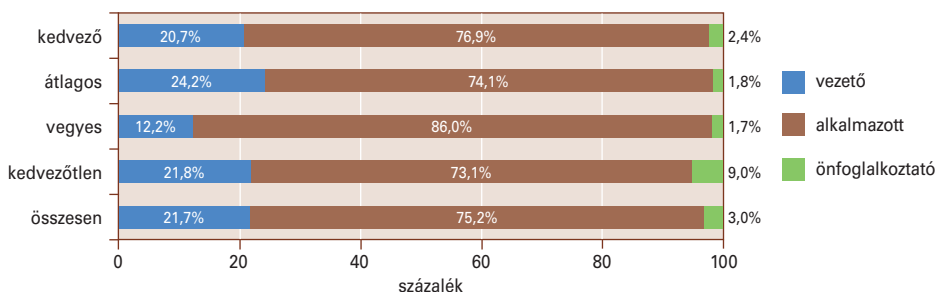
3. táblázat. Az átlagos havi keresetek szektoronként

munkaerő-piaci szektor	átlag	N	szórás
kedvező	172,4	269	72,9
átlagos	195,6	684	77,7
vegyes	138,5	142	98,7
kedvezőtlen	151,2	489	58,3
összes	172,9	1583	76,8

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

Három év alatt összességében a hallgatók egy ötöde került valamilyen vezető beosztásba. Legrosszabb eséllyel a pedagógusok rendelkeznek, legjobbak itt is az átlagos munkaerő-piaci pozíciójú szektorok szakterületei.

1. ábra. A felmérés idején munkával rendelkezők foglalkozási státusza szektoronként

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

4. táblázat. A kérdezettek beosztása jelenlegi/utolsó munkahelyén szektoronként

szektor	beosztás	felső-vezető	közép-vezető	egyéb vezető	vezető összesen	alkalmazott	önfoglalkoztató	összes
kedvező	fő %	27 3,7	75 10,4	48 6,6	20,7	556 76,9	17 2,4	723 100,0
átlagos	fő %	65 3,7	208 11,9	150 8,6	24,2	1299 74,1	31 1,8	1753 100,0
vegyes	fő %	3 0,8	17 4,7	24 6,7	12,2	308 86,0	6 1,7	358 100,0
kedvezőtlen	fő %	71 4,8	151 10,1	103 6,9	21,8	1087 73,1	76 5,1	1488 100,0
összes	fő %	166 3,8	451 10,4	325 7,5	21,7	3250 75,2	130 3,0	4322 100,0

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

Mivel a jövedelem és a ranglétrán való előrelépés csak két lehetséges indikátora a munkaerőpiaci sikerességnek, megnéztük a munkával való elégedettséget is. Azt tapasztaltuk, hogy a hat szempont¹⁶ szerinti elégedettség átlagában nincs szignifikáns különbség a négy szektor között.¹⁷ Az azonos elégedettség azt jelenti, hogy jövedelemben és az előrelépési lehetőségek tekintetében megfigyelhető, s részben a percepciók szerint is visszaigazolt eltéréseket más tényezők (önállóság, szabadidő, a munka érdekessége, presztízse stb...) kompenzálják. (5. táblázat) Mindezek természetesen nem a végzettség szakterületét minősítik közvetlenül, hanem azt a szakterületet, amelyen jelenleg dolgoznak a kérdezettek. Ha a kérdést azonban úgy tesszük fel, hogy az adott végzettség révén milyen jövedelmet, pozíciót tudnak elérni a kérdezettek, s ezekkel, illetve az itteni munkakörülményekkel mennyire elégedettek, akkor érzékelhető, hogy az összefüggés releváns.¹⁸

5. táblázat. A kérdezettek elégedettsége jelenlegi munkájának, munkahelyének egyes elemeivel szektoronként

(Az 1-től 5-ig adható értékelések átlaga)

szektor		a munka szakmai, tartalmi részével	a szakmai előmenetellel, karrierépítéssel	a szakmai presztízzsel	a jövedelemmel, juttatásokkal	a munka személyi körülményeivel	a munka tárgyi körülményeivel	átlagos elégedettség
kedvező	átlag	4,21	3,62	3,69	3,17	3,92	3,76	3,7
	N	726	720	723	725	726	726	
	szórás	0,839	1,044	1,026	1,074	0,876	0,951	
átlagos	átlag	4,01	3,43	3,63	3,38	3,97	3,97	3,7
	N	1753	1742	1752	1749	1758	1758	
	szórás	0,905	1,117	1,019	0,996	0,887	0,893	
vegyes	átlag	4,17	3,44	3,46	2,80	3,83	3,62	3,6
	N	358	354	356	355	356	357	
	szórás	0,911	1,118	1,111	1,073	0,955	1,019	
kedvezőtlen	átlag	3,95	3,38	3,44	3,03	3,86	3,76	3,6
	N	1485	1474	1483	1481	1484	1485	
	szórás	0,963	1,169	1,126	1,073	0,928	0,970	
összes	átlag	4,04	3,45	3,56	3,18	3,91	3,83	3,7
	N	4323	4291	4314	4310	4324	4326	
	szórás	0,921	1,126	1,070	1,059	0,906	0,948	

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

Ha a fentiekől, vagyis az egyének saját helyzetének szubjektív megítélésétől elvonatkoztatunk, azt mondhatjuk, hogy az **átlagos munkaerő-piaci helyzetű műszaki, gazdasági és informatikai pályák ígérnek a legjobb – jövedelemben és előrelépési lehetőségekben mért – karriert.** Igaz viszont, hogy nem, vagy nem feltétlenül mindenki számára.¹⁹

16 1) a munka szakmai, tartalmi részével; 2) a szakmai előmenetellel, karrierépítéssel; 3) a szakmai presztízzsel; 4) a jövedelemmel, juttatásokkal; 5) a munka személyi körülményeivel; 6) a munka tárgyi körülményeivel.

17 Ha figyelmen kívül hagyjuk a két, objektív módon is mért szempontot, vagyis a jövedelmekre és az előrelépési lehetőségekre vonatkozó megítélést, akkor is ugyanezt tapasztaljuk.

18 Tegyük hozzá, hogy mivel a pályaelhagyók kisebbségben vannak, így az adatok alapvetően a saját képzési területet jellemzik.

19 Természetesen mind a kettőt, de főleg az utóbbit tekintve a végzettség megszerzését követő hosszabb idő alatt ezek a sorrendek megváltozhatnak.

A **vegyes elhelyezkedési lehetőségeket kínáló pedagóguspálya** ugyanakkor a **legkevésbé megfizetett, s vezetői beosztáshoz is a legkevésbé lehet jutni**. Ezek figyelembevételével ezt a szakterületet érdemes a legkevésbé választani, hiszen még a szerény, de biztos megélhetést sem feltétlenül biztosítja.

A **kedvező elhelyezkedési lehetőségeket kínáló orvosi és jogi pályán a jövedelmek nem kiemelkedőek, a szakmai karrier sem könnyű**. Mindent egybevetve a **biztos elhelyezkedési lehetőség és az elfogadható jövedelmek miatt** – szakmai elhivatottságtól, s az ide tartozó szakmák sajátos vonzerejétől, presztízsétől eltekintve is – **sokak számára vonzó lehet**, nem beszélve arról, hogy az egyes szakterületek pályáíve eltérő lehet.

A **kedvezőtlen munkaerő-piaci pozíciójú szakterületek** esetében erről, vagyis vonzó szerepről alig beszélhetünk. Ezek választásában **sem a stabilitás, sem az elérhető jövedelem, vagy irányító szerep** nem játszhat kiemelkedő szerepet. Sokkal inkább az érdeklődés, illetve a kényszer.

6. táblázat. Az egyes munkaerő-piaci szektorok helyzete

helyzet	jövedelem szerint	vezető pozícióra való esély szerint	elégedettség szerint
legjobb helyen	átlagos szektor	átlagos szektor	nincs eltérés
2. helyen	kedvező szektor	kedvezőtlen szektor	
3. helyen	kedvezőtlen szektor	kedvező szektor	
utolsó helyen	vegyes szektor	vegyes szektor	

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

Mindezeknek megfelelően a munkaerő-piaci helyzet szerinti sorrend nem, vagy nem feltétlenül értéksorrend, vagyis nem állíthatjuk azt, hogy a szakterületi csoportok munkaerő-piaci helyzete szerinti sorrendje megfelelne a tanulók képességei, vagy szorgalma szerinti sorrendnek, vagy akár valamilyen egyértelmű társadalmi hierarchia szerinti sorrendnek. Egy ilyen összefüggést, vagy annak hiányát a szakokra történő bejutási pontokkal lehetne verifikálni, de ilyen adatok összegyűjtésére e kutatás keretei között nincs lehetőségünk.

Éppen ezért a fentiek alapján nehéz **egyértelmű sikerszakmákról**, s ezekre kerülő sikeres emberekről beszélni, mint ahogy a – munkaerő-piaci szempontból kudarcos pályaválasztásról is. Ez egyben magyarázza is valamelyest a pályaválasztást, bár nem tudjuk megmondani, hogy azok a szempontok, amelyeket az egyetem, főiskola befejezése után három évvel a kérdezettek fontosnak gondolnak, eleve adottak voltak, vagy pedig a szakmai szocializáció során kerültek felszínre.

Eltérő munkaerő-piaci helyzetben

Akár a végzettségek, akár a munkakörök irányából indulunk, nagyon nehéz az egyes szektorok munkaerő-piaci helyzetéről érvényeset mondanunk. Ha nagyon durva kategorizálást alkalmazunk, annak az a veszélye, hogy összemossunk nagyon eltérő szakmákat, munkaköröket, ha viszont finomítunk, akkor részben az adatok megbízhatósága válik kérdésessé, részben pedig a szakterületek közötti átjárási lehetőségek játszanak nagyobb szerepet. A probléma szinte feloldhatatlan: nehezen képzelhető el olyan szintű csoportosítás, amely mindkét elvárásnak megfelelne. A következőkben a munkaerő-piaci szektor rekrutációs bázisát, illetve az e területeken

végzetek munkaerő-piaci stratégiáját kívánjuk röviden bemutatni. Nem állítható, hogy ez a megközelítés teljes mértékben kiforrott, de úgy gondoljuk, hogy a végzettség munkaerő-piaci helyzete olyan hatótényező, amely ha nem is kizárólagosan, de jelentős mértékben meghatározó stratégiákat, e stratégiák pedig nem függetlenek attól a társadalmi helyzettől, amelyből a végzetek érkeznek. Ennek ellenére igyekszünk utalni a szektorok belső strukturális eltéréseire, amennyiben azt fontosnak ítéljük.

A legjobb helyzetben

A tanulói bázis

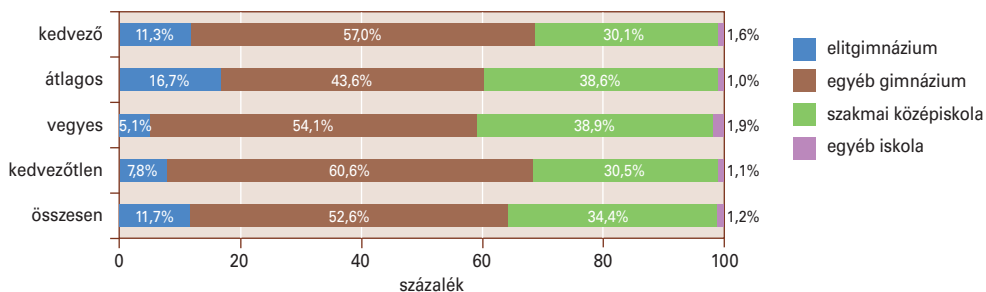
A legjobb munkaerő-piaci helyzetben, mint láttuk a jogi-igazgatási végzettségűek és az egészségügyi területen oklevelet szerzők találhatók. E két képzési területen szerzett diplomával látszik legbiztosabbnak az elhelyezkedés, az itt végzetek közül a legkevesebben váltanak pályát. A kedvező helyzet azonban, ahogy arra már korábban is utaltunk, még a munkaerőpiac szempontjából sem egyértelmű, mert a kereset e két területen már nem kifejezetten magas – legalábbis az első három évben (s kimutatható módon). Mindkét pálya ugyanakkor közismerten magas presztízssű, s hosszabb távon kínál jól jövedelmező állásokat is.

A szektorban a nők felülreprezentáltak, de arányuk nem kiemelkedően magas. Feltételezünk szerint olyan tényezők is közrejátszhatnak ebben, amelyet a felmérés alapján nem tudunk ellenőrizni, mint például a tanuláshoz szükséges felvételi tárgyak, vagy a biztonságos elhelyezkedésre való törekvés. Az adatok azt sejtetik, hogy e két képzési terület megítélése kettős. Vannak jelei annak, hogy mindkettő magas presztízssű: a tudományos fokozattal rendelkező szülők gyerekei ezen a területen kiemelkedően felülreprezentáltak, s a csak egyetemet végzetek (de tudományos fokozattal nem rendelkezők) gyerekei is számarányuknál magasabb arányban kerülnek ide. De ugyanígy említhetnénk, hogy a jó anyagi helyzetben lévő családok gyerekei elsősorban ide kerülnek. Vannak ugyanakkor jelei annak is, hogy sokan már elfordultak ezekről a területekről. Így például a tudományos fokozattal nem rendelkező egyetemi végzettségűek gyerekei más területet még inkább favorizálnak. Felvetődik a kérdés, hogy szerepe lehet ebben annak is, hogy a két szakterületen a szülői foglalkozások átörökítődnék, s ez okozza népszerűségüket. Adataink azonban ezt nem támasztják alá. Az orvosi képzésben (tehát az egyetemi végzettséget adó egészségügyi képzésben) végzetek esetében ugyan magas az egészségügyi területen dolgozó szülők aránya, de itt is csak 26%-os. A jogászképzésben ennél lényegesen alacsonyabb arányú egyezést találunk.

Maguk a tanulók középiskolai előélete azt mutatja, hogy nem az általunk „elitgimnáziumnak” nevezett, vagyis a szerkezetváltó és kéttannyelvű gimnáziumok adják a bázisát a szektornak, hanem a hagyományos gimnáziumok.²⁰ Nem csak abban az értelemben, hogy ezekből kerül ki a legtöbb tanuló (mert ez mind a négy csoportra igaz), hanem abban az értelemben is, hogy arányuk e szakterületeken meghaladja a gimnáziumból érkezettek átlagos arányát.

²⁰ Amelyek között természetesen szintén lehetnek elitgimnáziumok, de a felmérés által nem kimutatható módon.

2. ábra. Az egyes szektorokban végzettek megoszlása az érettségit adó középiskola típusa szerint

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

7. táblázat. Az egyes szektorokban végzettek megoszlása az érettségit adó középiskola típusa szerint szektoronként

szektor		elit-gimnázium	egyéb gimnázium	szakmai középiskola	egyéb iskola	összes
kedvező	fő	85	429	226	12	752
	%	11,3	57,0	30,1	1,6	100,0
átlagos	fő	303	792	701	19	1815
	%	16,7	43,6	38,6	1,0	100,0
vegyes	fő	19	203	146	7	375
	%	5,1	54,1	38,9	1,9	100,0
kedve-zőtlen	fő	122	949	477	18	1566
	%	7,8	60,6	30,5	1,1	100,0
összesen	fő	529	2373	1550	56	4508
	%	11,7	52,6	34,4	1,2	100,0

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

Kérdés azonban az is, hogy vajon az elhelyezkedési lehetőségekre utaló hasonlóságok mellett is kezelhető-e egységesen a két képzési terület, illetve az ezeken megszerezhető eltérő végzettségek. Az adatok jelentős belső strukturális különbségekre utalnak. A jogi-közigazgatási szakterületen például hangsúlyosabban jelennek meg az iskolázottabb szülők gyerekei, s kétszeres az elitgimnáziumokból érkezettek aránya is. Mind a négy szakterületi csoportban jelentős az eltérés a főiskolai, illetve az egyetemi végzettséggel rendelkezők háttéré között, de ez az eltérés az egészségügyi végzettséget tekintve az átlagosnál jelentősebb.

A munkaerő-piaci helyzet

Az elhelyezkedés technikai oldalát tekintve a két szakterületen végzettek a minta egészéhez hasonló szerkezetű **elhelyezkedési csatornákat** vettek igénybe. Az egészségügyi területen végzettek esetében jelentősebb az egyetemi kapcsolatok kihasználása, a jogi, igazgatási területen végzettek esetében pedig a kevésbé személyes közvetítő csatornák jelentősége (hirdetés, munkaközvetítő, fejevadász, önéletrajzzal történő bejelentkezés), de az átlagnál némileg magasabb a baráti kapcsolatok kiaknázása. Az első munkavállalásban a végzett szaknak kiemelkedő a je-

lentsége, ami nem meglepő, hiszen e szakok kedvező munkaerő-piaci helyzete következtében viszonylag könnyű pályán maradni. A későbbi elhelyezkedés során – ugyanúgy, mint minden más képzési területen – a szakmai tapasztalat egyértelműen felértékelődik, miközben a többi tényező szerepe nem változik.

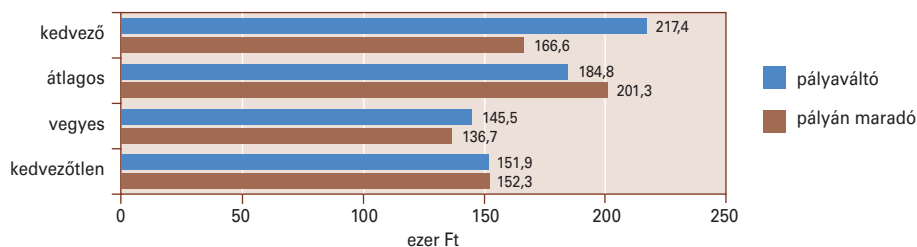
A munkahelyi stabilitás ezen a területen nagyon egyértelmű. Viszonylag könnyűnek látszik az elhelyezkedés, de **az alacsony bérek mégsem készítetnek sokakat munkahelyváltásra**. Ebben minden bizonnyal szerepe van annak, hogy viszonylag magas – a pedagógusok csoportja után a második legmagasabb (63%-os) – a közsférában dolgozók aránya, ami az általánosan alkalmazott bértáblázat miatt a bér inspirálta munkahelyváltást erősen korlátozza, így a karrierépítésben ez a tényező háttérbe szorul. A kérdezettek egyébként is elégedettnek látszanak a munkájukkal, munkahelyükkel, legalábbis a szakmai vonatkozású részével, illetve az előmeneteli lehetőségekkel. Ezt bizonyítja az is, hogy itt a legalacsonyabb a munkahelyet váltani kívánók aránya, s ezeken belül is a legmagasabb a pályájukhoz, szakjukhoz ragaszkodók aránya, a tanulni kívánók között pedig a doktori képzésbe bekapcsolódni kívánóké.

A munkaerő-piaci helyzet azonban nagyon erős belső strukturálódásra utal. Jelentős mértékben függ a végzettség szintjétől, a lakóhely típusától és a kérdezett anyjának iskolai végzettségtől, mivel a főiskolát végzettek, a budapestiek, illetve az egyetemi végzettségű anyával rendelkezők között több a pályaváltás.

A munkaerő-piaci helyzet kapcsán kell említést tennünk a hallgatók **nyelvtudásáról**, mint olyan tényezőről, amely sok esetben bővíti a munkavállalók mozgásterét. A végzettek nyelvtudása más szektorban tapasztaltakéhoz képest kiemelkedő, mindössze egy ötödük nem rendelkezik nyelvvizsgával, ugyanakkor nagyon nagy a különbség a két képzési területen végzettek között. A jogi-igazgatási végzettségűek között ez az arány csak 17%, az egészségügyben végzettek esetében 42%. Mélyebben vizsgálva az okokat az látszik, hogy az egészségügyi területen végzettek között a főiskolai végzettségűek nyelvtudása kiemelkedően alacsony.

Összességében azt mondhatjuk, hogy a pályaváltás elsősorban ott figyelhető meg, ahol a keresetek nagyon alacsonyak, ahol a szülői háttér viszonylag jó, s ahol az elhelyezkedési lehetőségek leginkább lehetővé teszik. Az eredménye pedig a lényegesen magasabb jövedelem: 167 ezer forint helyett 217 ezer forintot érnek el a pályaváltók, akiknek aránya összességében 14%-ot tesz ki (lásd 3. ábra). Mindezek kapcsán utalnunk kell arra, hogy a feltételezhetően jelentős arányú külföldi munkavállalás jövedelmi perspektívája is vonzóvá teszi a képzést, s csökkenti a pályán maradókat, illetve a pályaváltók közötti jövedelemkülönbségeket, miközben összességében a jövedelmek nagyobb szóródását eredményezi.

3. ábra. A pályaváltók és a pályán maradók havi jövedelme szektoronként

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

8. táblázat. Havi kereset (ezer Ft) aszerint, hogy a jelenlegi/utolsó munkája kapcsolódik a szakon tanult végzettségéhez? – szektoronként

munkahelye kapcsolódik-e a végzettségéhez*	kedvező		átlagos		vegyes		kedvezőtlen	
	Ft	N	Ft	N	Ft	N	Ft	N
nem	217,4	33	184,8	220	145,5	30	151,9	194
igen	166,6	233	201,3	459	136,7	112	152,3	284
összesen	173,0	267	196,0	679	138,5	142	152,1	479

* Az ábrákon a nem kapcsolódást nevezetük pályaváltásnak

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

A legrosszabb helyzetben

A legkedvezőtlenebb munkaerő-piaci helyzetű szektorba négy képzési területet soroltunk. Ide tartozik mindenekelőtt az agrárterület, amelynek képzési volumene a rendszerváltás előtt az akkori nagyüzemi mezőgazdasághoz lett kialakítva, s amelynek végzetteit a kilencvenes évek elején átalakult mezőgazdaság nem tudja felszívni. Ugyancsak ebbe a kategóriába kerültek a társadalomtudomány és a bölcsészettudomány szakokon végzettek. Azok, akik a kilencvenes években, amikor a diploma értéke még magas volt, könnyen elhelyezkedtek, de azóta a piac telítődni látszik velük, az oktatási intézmények viszont nem szívesen építik le a képzést, már csak azért sem, mert viszonylag olcsó, s van is rá tanulói kereslet. S ide tartozik a természettudományi terület is, amelynek fontosságára uniós irányelv²¹ is felhívja a figyelmet, súlya a hazai felsőoktatáson belül nem éri el a nemzetközi átlagot, a munkaerőpiac viszont nem fogadóképző a végzettek teljes körű foglalkoztatására.

A tanulói bázis

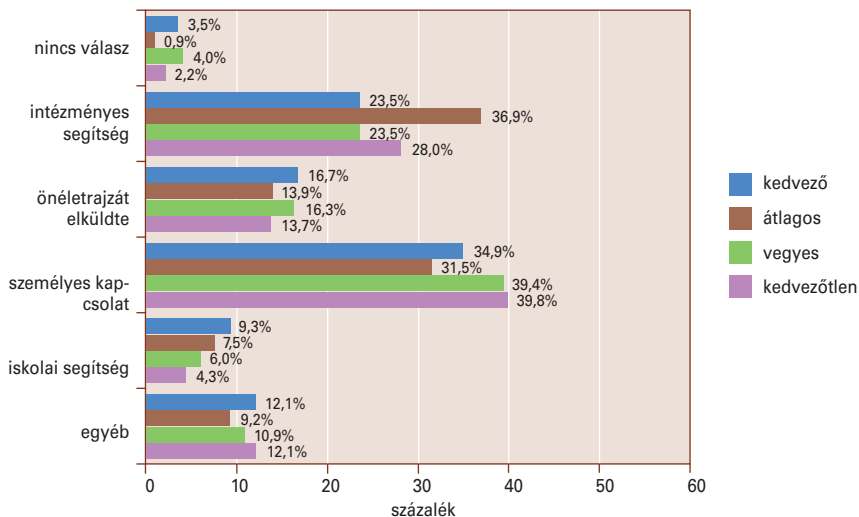
A tanulók között a nők felülreprezentáltak, de a négy képzési terület közül a társadalomtudománynak, illetve a bölcsészeten tanulóknak köszönhetően. A szakok társadalmi presztízsére utal, hogy a diplomás szülőkkel rendelkező családok gyerekei alulreprezentáltak. A négy képzési terület közül a természettudományi az egyedüli kivétel, az agrárszakon tanulók családjának iskolázottsága viszont mélyen az átlag alatt van. Mint minden képzési területen, itt is a középfokú végzettségű szülők gyerekei adják a többséget, ugyanakkor – a természettudományos képzést leszámítva – az egészen alacsony iskolai végzettségűek is felülreprezentáltak mindegyik képzésben. A szülők iskolai végzettség szerinti összetételét tükrözi a család anyagi helyzete is: a közepes, s az alacsony jövedelműek felülreprezentáltsága ütközik ki, a képzési területtől függetlenül. A középrétegesedés jegyeit mutatja, hogy az elitgimnáziumok tanulói nem ezeket a területeket favorizálják (lásd 2. ábra), sőt nem csak az agrárképzésben, hanem a társadalomtudomány képzésben is magas a szakközépiskolában érettségizettek aránya. Mindez arra utal, hogy az ide sorolt szakterületek – talán a természettudományos képzést leszámítva – már érzékelik a munkaerő-piaci helyzet következményét, merítési bázisuk a fenti információk alapján a második leggyengébbnek látszik a négy munkaerő-piaci szektoron belül.

21 A 2003. évi lisszaboni stratégia célul tűzte ki, hogy az Európai Unió átlagát tekintve a matematikai természettudományos vagy műszaki tudományos végzettséggel rendelkezők aránya legalább 15 százalékkal növekedjen.

A munkaerő-piaci helyzet

Feltételezhetően az elhelyezkedés nehézségeire utal, hogy az első munkahely megszerzésében kiemelkedően magas a személyes kapcsolat szerepe (az átlagos 35,6% helyett 39,4%). A négy képzési terület mindegyikén meghaladja teljes minta átlagát, s a természettudományos területet lezámítva kiemelkedően magas (az agrárképzésben a 10 szakterület közül a legmagasabb: 41,1%).

4. ábra. Az első munkahely megszerzésének módja szektoronként (az egyes lehetőségek aránya a kérdezettekhez képest)

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

9. táblázat. A diploma utáni első elhelyezkedés módja szektoronként²²

munkaerő-piaci pozíció	nincs válasz	intézményes segítség	önéletrajzát elküldte	személyes kapcsolat	iskolai segítség	egyéb		N
kedvező	3,5	23,5	16,7	34,9	9,3	12,1	100	711
átlagos	0,9	36,9	13,9	31,5	7,5	9,2	100	1718
vegyes	4,0	23,5	16,3	39,4	6,0	10,9	100	350
kedvezőtlen	2,2	28,0	13,7	39,8	4,3	12,1	100	1464
összes	2,1	30,4	14,5	35,6	6,6	10,8	100	4243

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

Az ide tartozó szakterületen elérhető keresetek nagyon alacsonyak, átlagosan csak 151 ezer forintot tesznek ki havonta. Az egyetem előnye itt a legkevesebb a főiskolához képest, s egyetemi végzettséggel a négy szakterületcsoport közül itt lehet a legkevesebbet keresni. Falvakban, kisvárosokban alig több a keresetük az itt végzetteknek, mint a pedagógusoké. Az egyetemi

²² Az intézményes segítség kategóriába vontuk össze a hirdetésekre való jelentkezést, a munkaközvetítő iroda révén, vagy a fejvadász cég segítségével történő elhelyezkedést, valamint a főiskola, egyetem állásbörzéjén vagy a karrierirodáján keresztül történő munkavállalást. Az iskolai segítség kategóriájába a tanári segítséget, az egyeteme, főiskolája intézményes segítségét, valamint az oktatási intézménnyel kapcsolatban álló cégnél történő elhelyezkedést soroltuk.

végzettséggel rendelkező szülők gyerekeinek jövedelme sem emelkedik ki, ami arra utal, hogy az itt végzettek számára nem a jövedelem a központi kérdés, hanem az elhelyezkedés.

A pályaelhagyás messze ezen a területen a legnagyobb,²³ a főiskolát végzettek 43%-ának, az egyetemet végzettek 36%-ának munkája nem illeszkedik a végzettségéhez. E szakterületeken is a fővárosban élők közt van a legtöbb pályaelhagyó, kevesebb, mint a felük dolgozik a szakterületéhez kötődő munkakörben. A családi háttérnek ebben sincs szerepe.

A pályaelhagyást ezeken a területeken alapvetően nem a pénz motiválja: a pályaelhagyók jövedelme pontosan annyi, mint a pályán maradóké. Tegyük hozzá: a pályaelhagyásnál sokat nyomhat a latban a jó nyelvtudás, s ha a pályaelhagyók a szakmájukat nem is gyakorolhatják, de a nyelvtudásukat feltételezhetően kamatoztatják. A nyelvtudás azonban legfeljebb eszköz lehet a munkahely, vagy egy jobb munkahely megszerzésében, mert önmagában nem ez a döntő a pályaelhagyásban. A jövedelmet viszont jelentős mértékben meghatározza.

10. táblázat. A havi jövedelem alakulása a szektoron belül a nyelvtudás függvényében a kedvezőtlen munkaerő-piaci szektoron belül

a közép- vagy felsőfokú nyelvvizsgák száma	ezer Ft	N
0	136,2	71
1	152,8	101
2	187,1	18
3–4	258,7	5
összesen	151,9	194

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

A végzett hallgatók nyelvtudása átlagosnak tekinthető, azonban rendkívül nagy az eltérés a bölcsészettudomány vagy társadalomtudomány szakokon, illetve az agrár-természettudomány szakokon végzettek között, az előbbieket javára.

Az átlagos szakterületek

Három képzési területet soroltunk ebbe a szektorba, három olyat, amelyek pályaelhagyásra utaló különböző mutatókat tekintve nem utalnak szélsőséges munkaerő-piaci helyzetre. A három szakterületből kettő: az informatika és a gazdasági terület az utóbbi húsz évben erősödött meg, s a megerősödés igénye a műszaki végzettségeket tekintve is rendszeresen megfogalmazódik. A gazdaságtudományi területen, s kisebb mértékben az informatikában a főiskolai képzés dominál, műszaki területen viszont az egyetem túlsúlya jellemző.

A tanulói bázis

A négy szektor közül ez a legférfiasabb, vagyis kiemelkedően magas itt a férfiak aránya a végzettek körében, de belső struktúráját tekintve nagyok a különbségek: az informatika területén négyötödös, műszaki területen kétharmados a férfi túlsúly, a gazdaságtudományi területen viszont a nők aránya az átlagosnál is magasabb.

Összességében a szektorba tartozó képzési területek a legkurrensebbek a tanulók körében. A szülők iskolai végzettsége magas, az egyetemi végzettségük aránya hasonló, mint a kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzetű területeken, a főiskolai végzettségüké viszont magasabb.

23 Ami érthető, hiszen a csoportosítás egyik szempontja épp ez volt.

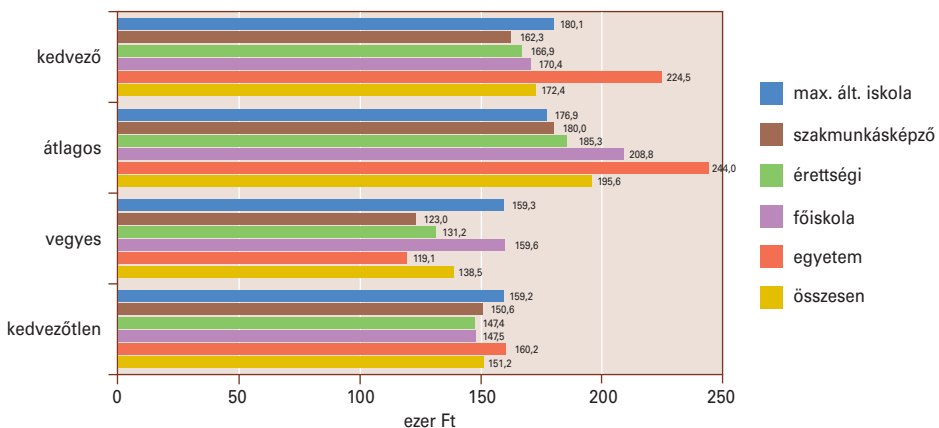
Hasonló a helyzet a kibocsájtó család anyagi helyzete tekintetében. Az összességében kedvező anyagi háttér alapvetően annak köszönhető, hogy a gazdaságtudományi terület főiskolai képzéseit végzettek családi háttere kiemelkedik: magasabb minden képzési terület végzetteinek, sőt az általában jobb anyagi helyzetű egyetem végzettek családi helyzeténél. A másik két területen jól érzékelhető mindebben az egyetem-főiskola törésvonal, bár a különbségek az átlagosnál némileg kisebbek. Ennek megfelelően a gazdaságtudományok képzési terület a magas kulturális és anyagi tőkével rendelkezők gyűjtőhelye, míg a szektor másik két képzési területéről érkezők esetében inkább csak az anyagi háttér a kedvezőbb, kevésbé látszik a kulturális tőke szerepe.

Mindez arra utal, hogy nagyon sokféle képzési terület került ebbe a szektorba. A háttérrel jelező kedvező mutatók pedig elsősorban arra vezethetők vissza, hogy egy jó anyagi helyzetű, jól kvalifikált réteg számára a gazdaságtudományi területen való főiskolai képzés rendkívül népszerű, s ennek számszerű súlya is nagy a képzési területi csoport egészén belül. Mindez viszont azt is jelenti egyben, hogy ez a csoport kezelhető legkevésbé egységben, itt kell megnézni leginkább a belső struktúráját.

A munkaerő-piaci helyzet

A szektor képzési területein végzettek elhelyezkedésében is a személyes kapcsolatoknak van kiemelkedő jelentősége, de ez minden más szektornál csekélyebb. E helyett munkaközvetítéshez, illetve az egyetemhez kapcsolódó elhelyezkedési utak kapnak nagyobb szerepet. Azt viszont egyáltalán nem lehet állítani, hogy a szülői háttérnek ne lenne szerepe, de talán nem ennyire közvetlenül, inkább csak áttételesen jelentkezik. Az elért jövedelmeket ugyanis kiemelkedően nagymértékben határozza meg az anya iskolai végzettsége: a legmagasabb végzettségű anyák gyerekeinek jövedelme 38%-kal haladja meg a legalacsonyabb végzettségűekét, ráadásul a végzettség emelkedésével fokozatosan emelkedik a jövedelem. Mindez arra utal, hogy mind a kulturális mind az anyagi tőkebefektetés akkor is meghozza hasznát, ha a kapcsolati tőke kevésbé kiemelkedő jelentőségű.

5. ábra. A havi jövedelmek alakulása (ezer forint) szektoronként az anya iskolai végzettségének függvényében

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

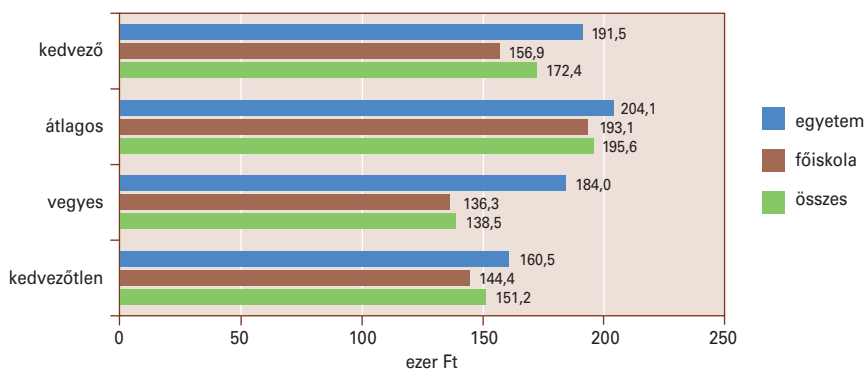
11. táblázat. A havi keresetek (ezer forint) az anya iskolai végzettsége szerint szektoronként

az anya végzettsége	kedvező	átlagos	vegyes	kedvezőtlen
max. ált. iskola	180	177	159	159
szakmunkásképző	162	180	123	151
érettségi	167	185	131	147
főiskola	170	209	160	148
egyetem	225	244	119	160
átlag	172	196	139	151

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

A szektorban elérhető jövedelem kiemelkedően magas az egyetemet végzettek körében is, de a főiskolát végzettek is megelőzik minden más szektor egyetemi végzetteit is, alig lemaradva az előbbi csoporttól. Rendkívül nagy azonban a különbség a vidéki és a fővárosi jövedelmek között, természetesen az utóbbi javára. (7. ábra)

6. ábra. A havi jövedelmek (ezer forint) a végzettség szintje szerint

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

12. táblázat. A havi kereset (ezer forint) a megszerzett végzettség szintje szerint szektoronként

a végzettség szintje	kedvező		átlagos		vegyes		kedvezőtlen	
	Ft	N	Ft	N	Ft	N	Ft	N
egyetemi	191,5	121	204,1	157	184,0	7	160,5	206
főiskolai	156,9	148	193,1	527	136,3	136	144,4	283
összesen	172,4	269	195,6	684	138,5	142	151,2	489

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

Ebben a szektorban a pénznek különös szerepe lehet. Mindebből azonban nem következik, hogy mindenki marad a saját képzési területéhez kötődő szakterületen, sőt – valószínűleg éppen a pénztől motiváltan – e szektorban sem ritka a pályaváltás. Az egyetemet végzettek körében hasonló mértékű, mint a pedagógusok esetében, a főiskolát végzettek körében viszont

még azoknál is jóval magasabb, csaknem 36%-os. Minderre a lakóhelynek nincs befolyása, a kedvezőtlen szülői háttérnek viszont igen: az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező szülők gyerekei kevésbé akarnak, vagy kevésbé tudnak elhelyezkedni. Ez a pályaváltás azonban – a két korábban tárgyalt szektorral ellentétben – nem a pénzről szól, ugyanis a pályaváltók jövedelme közel 10%-kal alacsonyabb, mint a pályán maradóké. Ennek hátterében felmerülhet a kényszer, vagyis a megfelelő munkahely hiánya, de akár az adott képzési területről való menekülés igénye is, esetleg épp a versenyszektor hátrányaitól való menekülés. Ez egyelőre csak feltételezés, amit a felmérés adatai alapján sem megerősíteni, sem cáfolni nem tudunk.

A szektorba tartozó képzési területeken a legjobb a végzettek nyelvtudása, ami feltételezhetően visszavezethető a családi háttérre is, de talán arra is, hogy a végzettek főként (több mint háromnegyed részben, s mind a három képzési területen közel hasonló arányban) a versenyszektorban mozognak, s ott a jobb állások betöltésének alapvető feltétele a nyelvtudás. Egyes szakmai részterületek (pl. külkereskedelem), illetve bizonyos munkakörök (pl. a multinacionális cégek kínálta munkakörök) kifejezetten nélkülözhetetlen eleme a nyelvtudás, vagyis adott a perspektíva a nyelvtanuláshoz, s a kedvező családi háttér egyaránt megteremti ennek motivációs és anyagi hátterét.

A perspektívát egyrészt a nyelvtudás igénye jelzi (a nyelvi kifejezőkészséget leginkább a gazdasági és az informatika területen végzettek munkahelyei várják el, de a műszaki végzettségűek esetében is gyakran felmerül), másrészt pedig az elérhető jövedelem.

13. táblázat. A havi jövedelem alakulása a szektoron belül a nyelvtudás függvényében

a legalább középfokú nyelvvizsgák száma	átlag	N
0	149,6	509
1	172,3	744
2	208,0	295
3	222,9	31
4	256,3	4
összesen	172,9	1583

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

A pedagógusok speciális helyzete

A pedagógusok helyzete alapvetően eltér a másik három szektorétól. A pályán maradás és a pályaelhagyás tünetei egyaránt megfigyelhetők.

A tanulói bázis

Az alacsony bérek miatt a közvélekedés szerint sokan már eleve nem is akarnak pályán maradni. Közismerten és régóta elnöiesedtek az idetartozó foglalkozások, a mintánkban a végzettek 93%-a nő. Anyjuk több mint 40%-ának nincs érettségije (az átlag: 30%), kevés közöttük a jómódú. Sokan érkeznek szakközépiskolából, s nagyon kevesen elitgimnáziumból. Sokan tanulnak közöttük levelező tagozaton. Mindössze 42%-uk tanul nappali tagozaton, aminek a háttere, hogy magas közöttük a kiegészítő képzésben résztvevők aránya: az esti és a levelező tagozatosok között ők teszik ki a tanulók több mint négyötödét. Hozzá kell tenni ugyanakkor azt, hogy a képzési területen alapvetően főiskolai szintű képzés működik, így valójában más

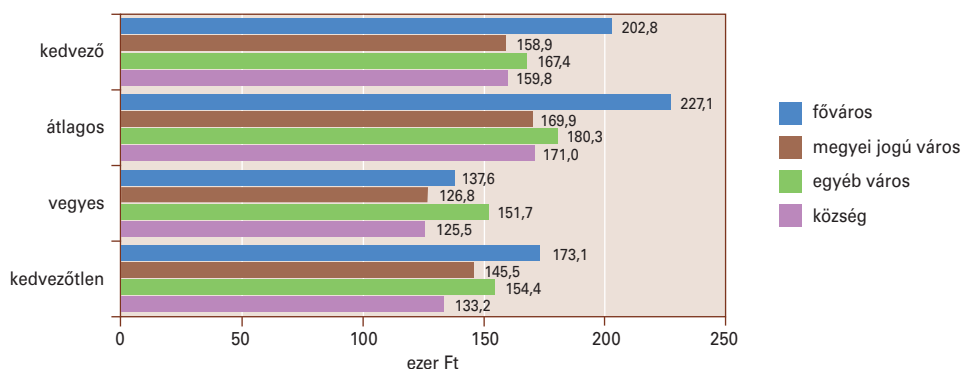
szektorok főiskolai hallgatóival érvényes igazából az összehasonlítás. Ezt megtéve azt látjuk, hogy egyedül az átlagos munkaerő-piaci helyzetű szakterületek társadalmi bázisa jobb egyértelműen. Iskolai végzettségben, vagy a családi jövedelmeket tekintve a másik két szektorhoz hasonló, vagy annál jobb társadalmi helyzetű családok állnak a végzettek mögött. Az elnöiesedés, és kisvárosi-községi háttér viszont ebben az összehasonlításban is megállja a helyét.

A munkaerő-piaci helyzet

Az első munkahely megszerzésében – s ez utal ennek nehézségeire – az átlagot meghaladó volt a személyes kapcsolat szerepe. Ugyanolyan mértékű, mint a kedvezőtlen munkaerő-piaci pozíciójú szektorban.

A jövedelmek egyértelműen e területen a legalacsonyabbak, ha csak a főiskolai végzettségűeket tekintjük, akkor is. Megmagyarázhatatlanok ugyanakkor a jövedelmek szülői iskolai végzettség szerinti hatalmas különbségei. Településtípusok szerint hasonló jelenségek figyelhetők meg, mint – az átlagos pozíciójú szakterületeket leszámítva – a többi szakterületen: miközben a fővárosból a kistélepülések felé indulva csökkennek a jövedelmek, a kisvárosiak viszont mindyiket felülműlják.

7. ábra. A havi jövedelmek (ezer forint) az anya iskolai végzettségének szintje szerint

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

14. táblázat. A havi kereset (ezer forint) településtípusonként és szektoronként

településtípus	kedvező		átlagos		vegyes		kedvezőtlen	
	Ft	N	Ft	N	Ft	N	Ft	N
főváros	202,8	66	227,1	273	137,6	9	173,1	103
megyei jogú város	158,9	54	169,9	121	126,8	26	145,5	92
egyéb város	167,4	86	180,3	175	151,7	64	154,4	168
község	159,8	61	171,0	114	125,5	43	133,2	125

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

Ha a munkahely és a végzettség közötti tartalmi kapcsolatból indulunk ki, akkor az derül ki, hogy a pályaváltók aránya nagyon kevés, bár magasabb, mint a jogi-egészségügyi szektorban. Más szakmákkal ellentétes módon a pályaváltás nem is a fővárosra, hanem a vidéki települé-

sekre jellemzőbb. Ennek oka további vizsgálatokat igényel. A pályaváltás kényszerű jellegére utal, hogy a pályaváltók jövedelme havi 9 ezer forinttal alacsonyabb, mint akiknek sikerült a pályán maradniuk. Úgy tűnik, hogy a hátrányos szülői háttér alapvetően érezteti hatását ennél a rétegnél. A munkaerőpiac kínálta – bár igencsak korlátozott – álláslehetőségek megtevesztik a tanulókat, elkényelmesítik őket, s egyáltalán nem készülnek fel az esetleges kényszerű pályaváltásra. A kisvárosi, községi háttérű családok, amelyekben a szülők nem túlságosan magasán iskolázottak, s éppen ezért talán nem rendelkeznek igazán jó kapcsolati tőkével, legalábbis településük határain túl, s az oktatási intézmények körén kívül, nem teszik lehetővé, hogy a pedagóguspályára készülő fiatalok akkor is megállják a helyüket a munkaerőpiacon, ha a saját szakmájukban nem jutnak munkához. Erre utal egy jellegzetes menekülési útvonal is: a pedagógusként végzetek 15%-a a felsőfokú szakképzésben szeretne tanulni, ami még a kedvezőtlen munkaerő-piaci pozíciójú szakterületek adatainál is magasabb. Ha más szakterületek főiskoláisaival hasonlítjuk össze az adatot, akkor is kiemelkedően magas.

Mindez azt jelzi, hogy a pedagógus végzettség, legalábbis ezen a szinten egyáltalán nem látszik jól konvertálható szakmának. Jelentős túlképzés ugyan ma már nincs ezen a területen, de egyáltalán nem állíthatjuk, hogy a kiszorulókat jól megállják helyüket a munkaerőpiacon.

Ennek egyik oka lehet a nyelvtudás hiánya, ami szűkíti munkaerő-piaci mozgásterületet. 64%-uknak semmilyen nyelvvizsgálata nincs. Ez az arány más szektorok főiskolai végzetteivel összehasonlítva is kiemelkedően magas. A nyelvtudás hiányát az sem magyarázza, hogy az itt végzetek idősebbek lennének, mint a többi szakterületen. Nehéz megítélni, hogy azért ilyen alacsony a nyelvtanulási hajlandóság, mert a tanításban, az óvodában nincs rá szükség, vagy azért kevés a pályaváltók száma, mert nincs nyelvtudásuk.

Összefoglalás

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy az egyes szakterületek munkaerő-piaci helyzete valamelyest feltárható egy ilyen vizsgálat alapján. A végzetek felől közelítve inkább csak a túlképzés jeleit lehet érzékelni, de azt is csak nagyon korlátozottan, mert bár nagy elemszámmal dolgozott a vizsgálat, részletes, egy-egy konkrét szakmára vonatkozó elemzésre nem alkalmas, egy-egy képzési területen belül pedig elmosódnak a belső különbségek. Ennek ellenére látható, hogy vannak olyan képzési területek, amelyeken a végzeteknek elhelyezkedési nehézségekkel kell szembenézniük. Ezek az elhelyezkedési nehézségek nem jelennek meg látványosan. Nincs hatalmas mértékű munkanélküliség, s még a pályaváltásra utaló jelek alapján is azt mondhatjuk, hogy viszonylag szűk réteget érint.

Az adatok, információk értelmezésének legnagyobb gondja, hogy a jó és a nehéz elhelyezkedési lehetőségeket kínáló szakterületeken sok esetben közel hasonló folyamatok figyelhetők meg a felszínen, ami megnehezíti a munkaerő-piaci feszültségek feltárását. Pályaelhagyás nem csak elhelyezkedési nehézségek esetében fordulhat elő, hanem nagyon sok más szempont alapján is, mint ahogy új szakterületen történő tanulásba is különböző okok miatt foghatnak a diplomások. (A munkaerő-piaci helyzetük alapján pályán maradóknak, illetve pályaváltóknak tekinthető diplomások hasonló arányban tanulnak eredeti szakterületüktől eltérő képzési területen, vagyis az adatokban egyaránt megjelenik a pályamódosító és a kiegészítő szaktudásra igényt tartó szándék.) Önmagában az elhelyezkedési nehézségekre utaló jelek sem egyértelműek, mivel sokan vállalhatják a néhány hónapos munkanélküli helyzetet egy jobb állás reményében.

Valójában csak a sok tényező együttes elemzése alapján tudunk, s leginkább csak jelzésszerűen mondani valamit arról, hogy az adott képzési területhez köthető munkaerő-piaci szegmensben vannak-e komolyabb elhelyezkedési nehézségek, vagy nincsenek.

Amit mindezek figyelembevételével lehet látni, hogy az elhelyezkedési nehézségekre reagálva sokan otthagyják szakterületüket, s olyan munkakörökben vállalnak munkát, amelyben a diploma révén megszerzett tudást nem, vagy alig tudják hasznosítani. Ennek kényszerű jellegrére utal, hogy a bérek nem, vagy éppen hogy csak elérik az adott szakterületen (a végzettség megszerzése utáni első három évben) elérhető béreket.

A pályaváltás egyik gyakori oka a magasabb munkabérekre való törekvés. Ott, ahol az elhelyezkedési lehetőségek jók, de a bérek kevésbé. (Természetesen a bérek tekintetében relatív elmaradásról van szó, összefüggésben a munkaerőpiac más szegmenseiben elérhető bérekkel.) Ezekben az esetekben elsősorban azok, akik számára lehetőségek nyílnak (a munkahelyek elérhető távolságban vannak számukra), másodsorban azok, akik társadalmi helyzetük okán hozzájutnak a megfelelő információhoz, harmadrészt pedig azok, akik a munkaerő-piaci igényeinek képzettségük okán megfelelnek, ott hagyják eredeti szakterületüket. Mindezek következtében elsősorban a fővárosban élők, s elsősorban az iskolázottabb családi háttérrel rendelkezők, valamint a nyelveket beszélők vannak jelentős előnyben.

A nyelvtudás egyébként nem látszik a pályaváltás okának, bár kétségtelen, hogy a kedvező és az átlagos munkaerő-piaci helyzetű szektorban inkább a nyelvtudással rendelkezők némileg magasabb arányban hagyják el a pályájukat. A másik két szektorban azonban nincs ebben különbség. Az viszont egyértelmű, hogy a nyelvtudás révén a munkaerő-piaci pozíciók – akár pályaváltóként, akár pályán maradóként – lényegesen javíthatók. Tegyük viszont hozzá: a nyelvtudás nagyon erősen függ a családi háttértől, még akkor is, ha a családi háttérrel is összefüggésbe hozható főiskolai és egyetemi képzést külön választjuk.

A családi háttér hatása a munkaerő-piaci-stratégiák (vagy egyszerűen csak: lehetőségek?) tekintetében nagyon erős. Elsősorban azonban ott jelentős ez, ahol viszonylag könnyűek az elhelyezkedési lehetőségek, s nagyok a bérddifferenciálódás esélyei. A munkaerő-piaci szempontból kedvezőtlen, illetve vegyes területeken ennek nem látjuk nyomát, feltételezhetően azért, mert ez a nyom nem mérhető. Itt ugyanis az esetleges vagy tényleges családi szerepnek a munkahelyek megszerzésében lehet óriási szerepe, nem pedig a jó munkahelyek megszerzésében, vagyis itt egyfajta vészmentő szerepe van a családnak.

A felsőoktatás képzési szerkezetével kapcsolatban gyakran felmerül a végzettség konvertálhatóságának kérdése, s ennek kapcsán az is, hogy a pedagógusvégzettség jól konvertálható. Ezt a képet teljes mértékben megcáfolni nem tudjuk, mert az egyetemi végzettséggel rendelkező tanárok nem különíthetők el az egyéb bölcsészvégzettségűektől. Arra viszont utalnunk kell, hogy ez a főiskolai szintű végzettség tekintetében alapvetően nem igaz. Természetesen ők is elhelyezkednek, de nem sokkal magasabb jövedelemmel, mint ha az egyébként alacsony pedagógusbéreket kapnák. Az ezen a területen tömeges nyelvtudáshiány, amit – tekintettel a diplomához kötelező nyelvvizsga letételére – megmagyarázni nem tudunk, valószínűleg jelentős mértékben hozzájárul ahhoz, hogy a pályáról kilépők munkaerő-piaci helyzete alig javul. A képzési terület konvertálhatóságával kapcsolatosan megjegyzünk még annyit, hogy az agrárvégzettséggel rendelkezők, akik között szintén alacsony az idegennyelvtudás, sokkal jobb béreket tudnak elérni a munkaerőpiacon, mint a pedagógusok.

A szakmák, képzési területek valódi munkaerő-piaci értékének áttekintése egyébként roppant nehéz egy olyan rendszerben, ahol az elhelyezkedések durván egy harmada alapvetően valamilyen ismeretség révén történik. Természetesen nem állítjuk, hogy a végzettségnek és a

különböző kompetenciáknak ilyenkor nincs szerepe, de azt igen, hogy ez utóbbiak mértékét nem lehet meghatározni, s az is nyilvánvaló, hogy az egyes képzési területeket favorizáló különböző társadalmi rétegek érdekérvényesítési lehetőségei eltérőek. S hogy ezeknek milyen nagy a súlya, mutatja az a már korábban jelzett tény, hogy pont azon a területen, ahol a multinacionális cégek révén leginkább jelen van egy objektív felvételi eljárásra törekvő cégkultúra, ott a leglátványosabb a családi háttér szerepe. Hogy ez milyen áttételeken keresztül jelenik meg, azt ezekből az adatokból megállapítani nem tudjuk.

Felhasznált irodalom

- Galasi P. (2004): Valóban leértékelődtek a felsőfokú diplomák? A munkahelyi követelmények változása és a felsőfokú végzettségű munkavállalók reallokációja Magyarországon 1994–2002. Budapesti Munkagazdaságtani füzetek 3. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont – BKÁE Emberi Erőforrások Tanszék
- Ladányi A. (2003): A felsőfokú képzettségű szakemberállomány a kilencvenes években. Közgazdasági Szemle, január
- Szerepi A. (2006): Munkaadók és fejjadászok a munkaerőpiacról és az oktatási rendszerről. In: Györgyi Z. (szerk.): Diplomával a munkaerőpiacon. Felsőoktatási Kutatóintézet, 2006. Felsőoktatás és munkaerőpiac
- Education at a glance, 2007. OECD
- Laky T. (2005): A magyarországi munkaerőpiac 2005. Foglalkoztatási Hivatal, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest
- Varga J. (2010): Mennyit ér a diploma a kétezres években Magyarországon? Educatio, 2010/3. KSH: stADAT-táblák. 2.1.11. http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/tabl2_01_11h.html